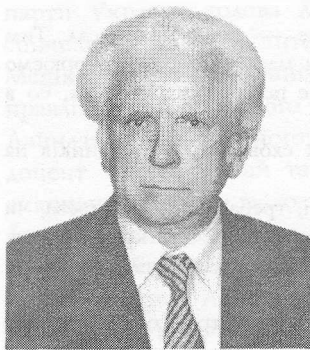

ЗАКОХАНІЙ В ІСТОРІЮ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ (До 70-річчя від дня народження Т.М.Сопка)

Томаш Сопко

До вчених, які здобували славу історичному факультету Ужгородського університету, слід віднести і кандидата історичних наук, доцента Томаша Михайловича Сопка. Він народився 13 лютого 1927 року в Ладові (тепер Мукачівський район Закарпатської області) у сім'ї словака. Закінчив початкову школу, Мукачівську реальну гімназію (1945р.), Ужгородський університет (1952р.).

Свій трудовий шлях Т.М.Сопко розпочав у 1946 році вчителем історії Велятинської семирічки, що на Хустщині. Потім вчителював у Горинчівській СШ, окремих середніх школах м.Мукачева. Після закінчення історичного факультету (1952р.) Т.М.Сопка було призначено директором Солотвинської семирічної школи з угорською мовою навчання, а ще через чотири роки (у 1956р.) — директором Солотвинської СШ. За період 1946—1960 років Томаш Михайлович зарекомендував себе добрим знавцем історії, чудовим вихователем-педагогом, здібним організатором учнівського та учительського колективів. Як

згадують його колишні вихованці, уроки молодого історика були настільки цікавими, захоплюючими і динамічними, що ніхто й не пробував шукати собі якісь інші «заняття». Окремим своїм учням Томаш Михайлович назавжди прищепив любов до науки життя — історії.

Переломним у житті Т.М.Сопка був 1960 рік — він став аспірантом Московського державного університету ім. М.В.Ломоносова. А це було дуже непросто. Тільки належна фахова підготовка і знання латинської та більшості європейських мов дозволили випускникові УжДУ успішно витримати випробування у столичному вузі. Аспірант почав працювати над кандидатською дисертацією під керівництвом дуже досвідченого й відомого вченого — академіка С.Д.Сказкіна. Молодий науковець був дуже наполегливим. Йому стали у пригоді знання іноземних мов. І ось 24 червня 1964 року на засіданні Спеціалізованої вченої ради історичного факультету МДУ Т.М.Сопко успішно захищає дисертацію на тему: «Аграрні відносини в Закарпатті в XVI—XVIIст.». Треба підкреслити, що наукова проблема була розкрита блискуче, на чому наголошували й офіційні опоненти В.М.Лавровський і В.П.Шушарін.

Майже три десятиріччя пропрацював Т.М.Сопко в Ужгородському університеті. Так, у 1963 році він був призначений викладачем кафедри іноземних мов, а через рік його було обрано завідуючим кафедрою гуманітарних дисциплін загальнонаукового факультету, що знаходився у Виноградіві. Протягом 1967—1975 років Т.М.Сопко двічі обирався деканом згаданого факультету. Останній період педагогічної і наукової діяльності Томаша Михайловича пов'язаний із кафедрою історії стародавнього світу, середніх віків та історіографії (1978—1991рр.). Помер доцент Т.М.Сопко 22 червня 1991 року.

Наукова спадщина Т.М.Сопка вирізняється не кількістю, а якістю опублікованих ним досліджень. Його праці написані на вагомій джерельній базі, висновки вченого підтверджуються незаперечними аргументами, він ніколи не використовував ідеологічних гасел.

Даючи коротку характеристику наукового доробку доцента УжДУ Т.М.Сопка, наголосимо, що він брав участь у написанні двотомного підручника «История средних веков» (М., 1977). Це видання вийшло за редакцією академіка С.Д.Сказкіна і було призначено для використання студентами-істориками всього колишнього СРСР. Т.М.Сопко у співавторстві з Ф.А.Грекулом написав розділ «Угорщина, Трансільванія, Молдавія і Волохія в XVI ст.». Тут було висвітлено такі питання, як «Селянське повстання 1514р.», «Падіння Угорської держави», «Угорські землі під османським ігом», «Боротьба угорського народу проти османського панування», «Культура Угорщини після втрати політичної самостійності» та інші.

Як відомо, після жорстокого придушення повстання під проводом Дьєрдя Дожі у 1514 році селянство Угорщини (в тому числі й Закарпаття) було закріпачено. Таке рішення прийняли державні збори (1514р.). Ця «ідея» була основоположною і в Трипартітумі (1515р.), розробленому С.Вербеці. Питанням закріпачення селян Угорського королівства Т.М.Сопко присвятив дві праці: «Угорське законодавство XVI століття про закріпачення селян» і «До питання про правове становище селянства на Закарпатті в XV—XVIст.». Вони були опубліковані відповідно в «Вестнике Московского университета. Серия история» (1963.-№6) і «Тезах доповідей та повідомлень до XIX наукової конференції УжДУ. Серія історична» (Ужгород, 1965). Томаш Михайлович дуже докладно опрацював і дав оцінку державним документам, що перетворювали селян у невільників. Він працював безпосередньо з оригіналами документів. У зв'язку з цим нагадаємо, що VII декрет короля Уласло (Владислава) II Ягеллона був опублікований Т.П.Гусаровою аж у 1984 році (Див.: Средние века.—М., 1984.—Вып.17.—с.310—338).

У статті «Еволюція феодальної ренти на Закарпатті XVI—XVIIст.» (Тези доповідей до XX щорічної наукової конференції. Серія історичних наук.—Ужгород, 1966) Т.М.Сопко зробив спробу висвітлити основні тенденції аграрного розвитку краю. Історик наголосив, що протягом досліджуваного періоду місцеві земельні магнати привласнювали працю селян у формі натуральної, грошової та відробіткової ренти. При цьому перевага належала першій.

Белику роль у житті переважної частини трудячого населення відігравала община. Зрозуміло, що історик-медієвіст не міг оминати своєю увагою згадану проблему. Він розробив її у статті «До питання історії общини на Закарпатті в період середньовіччя» (Матеріали XXI наукової конференції УжДУ. Серія історична.—К., 1967). Вчений показав розвиток общини на Закарпатті протягом тривалого часу — від сімейної (IXст.) до сусідської (XVIст.). У праці розкрито такі питання, як структура общини, керівництво общиною, власність общини, обов'язки та власність общинників, система землекористування та сівозмін...

Населення Закарпаття займалося, не тільки землеробством, але й тваринництвом. Взагалі, ці два заняття взаємопов'язані. Для занять рільництвом потрібні добрива, використання робочої худоби. А тваринництво певною мірою залежить від продукції землеробства. Населення краю на протязі всього свого розвитку прагнуло тримати худобу. Бо тільки тоді селянська родина мала молоко, м'ясо, вовну... У статті «Тваринництво в Мукачівській та Чинадівській домініях у XVI—XVIIст.» (Тези доповідей та повідомлення до XVIII наукової конференції працівників загальнонаукового факультету УжДУ.—Ужгород, 1964) Томаш Михайлович, оперуючи конкретним архівним матеріалом, повністю розкрив досліджувану проблему.

Закарпаття здавна відоме як край садів і виноградників. Про це, зокрема, писав Олександр Мицюк. Вивчав згадану проблему і Т.М.Сопко, правда, в дещо вузкому плані. У 1964 році він опублікував працю «Розвиток виноградарства і садівництва на

Мукачівщині та Берегівщині в XVI—XVIIст.» (Тези доповідей та повідомлення до XVIII щорічної наукової конференції УжДУ. Серія історичних наук: Кафедра історії СРСР.— Ужгород, 1964). Історик звернув увагу на те, що в Берегові, Мукачеві, Варах, Косині і Мужієві 40% населення займалося виноробством, а ще 39% приділяли цьому заняттю значну увагу. Певна частина виробленої продукції йшла на ринок.

Сказане вище в повній мірі стосується і садівництва. В Березькому комітаті були дуже сприятливі природньо-кліматичні умови для вирощування фруктів. Майже не було такої сім'ї, яка б не мала невеличкого саду. У той же час великі землевласники відводили під сади значні земельні площі. Фрукти збагачували харчовий раціон населення. Крім того, згадана продукція продавалася на ринку.

Згадаємо, що Т.М.Сопко досліджував історію Виноградова. Нарис про цей районний центр поміщено у виданні «Історія міст і сіл Української РСР. Закарпатська область» (К., 1969; 1982). Історія міста прослідковується з доби раннього палеоліту і до 70-х років XX ст.

Томаш Михайлович був чудовим педагогом. Він дуже добре знав історію античності та середньовіччя, часто цитував античних вчених мовою оригіналу. Ніколи не «занурювався» в конспекти, міг блискуче прочитати лекцію, ні разу не заглянувши в свої «записки». Дуже швидко знаходив контакт з аудиторією. Студенти із задоволенням писали курсові і дипломні роботи під керівництвом доцента Т.М.Сопка, їздили з ним на музейно-архівну практику. Наш наставник відзначався високим педагогічним тактом, в кожному студентові бачив людину. До нього йшли з проханнями, пропозиціями, за порадою. Кожного він умів вислухати, допомагав у міру своїх можливостей.

Про педагогічні здібності ювіяра свідчить і той факт, що він був співавтором навчального посібника для вчителів та учнів шкіл УРСР з угорською мовою навчання «Історія Угорщини» (Ужгород, 1989.—Ч.1). У співавторстві з К.К.Шовшем були написані дві теми (розділи): «Початок боротьби проти турецької агресії. Розвиток централізованої держави в другій половині XV ст.» і «Розвиток феодалізму в Угорщині з середини XIII і до XVст.».

Т.М.Сопко був великим бібліофілом. Він дуже радів кожній придбаній книжці (і студентів завжди тримав у курсі нових надходжень). Про книги міг розповідати годинами. Крім того, історик мав досить солідну нумізматичну колекцію.

Зі сказаного видно, що серед істориків Закарпаття Томаш Михайлович Сопко досить неординарна постать. Але найголовніше полягає в тому, що він чесно служив науці, істині. І саме тому його праці не втратили своєї актуальності і принесли заслужене визнання автору. А підписані нижче щасливі з того, що були учнями талановитого педагога і вченого, пам'ять про якого збережемо назавжди.

Микола Вегеш,
Микола Олашин,
кандидати історичних наук,
доценти Ужгородського університету.